

Boekbesprekingen

POST F., BRAAM A. & BUSKENS R. (red.) 1990. *Vogels in Midden-Brabant*. Werkgroep voor Vogel- en Natuurbescherming Midden-Brabant, Oisterwijk. ISBN 90.800583.1.9. 131 p. Te bestellen door storting van f24,50 + f5,- porto op postbank 3531190 ten name van Penn. VWG Midden-Brabant, Postbus 189, 5060 AD Oisterwijk, onder vermelding van "Vogels in Midden-Brabant".

Midden-Brabant is geen duidelijk begrensde regio zoals de Achterhoek of Het Gooi. Voor veel mensen is dit het gebied waar pretparken als De Efteling en De Beekse Bergen zijn te vinden; voor anderen is dit de streek waar sommige plaatsnamen worden geschreven met "oi" zonder dat de uitspraak zich daar iets van aantrekt: Goirle, Helvoirt, Oisterwijk. In dit boek wordt met Midden-Brabant ruwweg het gebied rond Tilburg aangeduid.

Vogels in Midden-Brabant bevat 24 artikelen over broedvogels en wintergasten waarbij steeds de relatie met het landschap centraal staat. De keuze die de redactie maakt, is zodanig dat vrijwel alle landschapstypen worden belicht. Met slechts één artikel komt het stedelijke gebied, toch een grote oppervlakte beslaand in deze regio, er wat bekaaid af. Dat laatste kan niet gezegd worden van het agrarische landschap. In boeiende artikelen kan de lezer kennis maken met het vogelleven in beekdalen, broekbossen, slagenlandschap en kleinschalig cultuurlandschap. Het is maar goed dat de gevatte opmerkingen van met name Frans Post de lezer af en toe doen glimlachen, want voor de meeste vogels is het leven niet zo goed in het Brabantse land. Schaalvergroting, intensivering, peilverlaging en verzuring zorgen voor een ontwikkeling die soorten als Grutto en Geelgors doet verdwijnen en andere soorten sterk in aantal doet afnemen. Met de Geelgors is het in Midden-Brabant al bijzonder droevig gesteld. In 25 jaar tijd is de stand er met 95% teruggelopen! Opvallend dat daarbij de achteruitgang in het agrarisch landschap gelijk op ging met de achteruitgang in de natuurgebieden.

Toch zijn er ook een paar soorten die het voor de wind gaat. De stand van de Roek is in tien jaar tijd meer dan verdubbeld. Nog sterker is de toename van de Kerkuil geweest. Dankzij een uitgebreid kastenprogramma is de stand in enkele jaren toegenomen van 40 tot 100 paar.

Over de vogels van de bossen kunnen de schrijvers een positief geluid laten horen. Door het ouder worden van de bossen hebben soorten als Zwarte Specht, Bosuil en Boomkruiper zich sterk kunnen uitbreiden. Heel wat minder vlot verloopt de kolonisatie door Appelvink en Glanskop. In het artikel over de Nachtzwaluw, reeds eerder afgedrukt in *Het Vogeljaar*, moet helaas weer van een sterke achteruitgang worden gesproken.

Niet alleen de artikelen over een bepaalde soort, maar ook de stukken die een bepaald gebied onder de loupe nemen, maken dit boek de moeite waard. De beekdalen krijgen terecht veel aandacht, maar in dit kader moet ook zeker het stuk over de karakteristieke broedvogels van Kampina en de Oisterwijkse bossen worden genoemd.

Het is een goede zaak dat er na het uitkomen van de *Atlas van de Nederlandse Vogels* regionale vogelboeken blijven verschijnen. Juist in deze publikaties wordt heel

concreet aangegeven op welke wijze ons landschap verandert en welke uitwerking dat op de vogelstand heeft. Dat die uitwerking in Midden-Brabant voornamelijk negatief is, wordt in dit boek pijnlijk duidelijk. Eventueel optimisme na de presentatie van het Natuurbeleidsplan wordt in het voorwoord van Jan van der Straaten nadrukkelijk getemperd. Ook de redactie is in haar inleiding bepaald niet optimistisch gestemd. Misschien dat juist door het uitkomen van dit boek de sombere toekomst die de redactie ons schetst geen werkelijkheid zal worden: "Er is nog geen zicht op dat de huidige verdroging een halt zal worden toegeroepen. Dus moet u over tien jaar naar het Noordbrabants Natuurmuseum om Grutto, Do-daars en IJsvogel in het echt te zien". — *Jelle van Dijk*

MARCHANT J. H., HUDSON, R., CARTER S. P. & WHITTINGTON P. 1990. *Population trends in British breeding birds*. British Trust for Ornithology, Tring. 300 p. ISBN 0.903793.03.2. Prijs f 68,-.

Verskil moet er zijn. Je hebt vogelaars die in extase raken bij het zien van een nieuwe soort, terwijl anderen dergelijke symptomen laten zien bij een nieuw punt in hun grafiek. *Population trends in British breeding birds* is smullen voor de laatstgenoemde categorie van waarnemers, vooral wanneer het om doorgewinterde broedvogeltellers gaat.

De BTO, enigszins te vergelijken met Sovon in Nederland, organiseert al sedert 1962 een monitoringproject voor broedvogels: de *Common Bird Census* (CBC). Gealarmeerd door de enorme gevolgen voor de natuur van pesticidengebruik en intensivering in de landbouw (o.a. verwijderen van heggen en houtwallen), werd indertijd een project gestart dat inzicht zou moeten verschaffen in de aantalsontwikkeling van broedvogels in Groot-Brittannië. Aanvankelijk was de aandacht uitsluitend gericht op het agrarisch gebied (*farmland*), maar in de loop der jaren kwamen daar bos (*woodland*) en rivier/beekoevers (*waterways*) bij.

Met de CBC wordt als het ware een enquête gehouden in de vogelwereld. Tellers, doorgaans vrijwilligers, inventariseren jaar in jaar uit dezelfde terreinen met behulp van een gestandaardiseerde vorm van de karteringsmethode. De veldgegevens worden centraal ingezameld en door een stafmedewerker van de BTO omgezet in territoriumkaarten. De resultaten uit verschillende jaren, uitgedrukt in indexcijfers, laten ontwikkelingen zien die in grote lijnen een afspiegeling zouden moeten zijn van de werkelijkheid. Deze aanpak en werkwijze lijken veel op die van het BROEDVOGEL MONITORING PROJECT (BMP) van Sovon, met als belangrijk verschil dat het interpreteren van veldgegevens bij het BMP door de teller zelf geschiedt.

In de eerste hoofdstukken worden monitoringsysteem, inventarisatiemethode en toegepaste statistiek (betrouwbaarheid en zeggingskracht indexen) uit de doeken gedaan. Het blijkt dat de Britten enige last hebben van een scheve steekproef omdat er bij het veldwerk een geografisch accent ligt op het zuidoostelijk deel van het land. Sommige trends zullen hierdoor geen landelijke geldigheid hebben. Recent lijkt de animo voor veldwerk in

agrarisch gebied af te nemen, wat het volgen van aantalsveranderingen in de toekomst van bepaalde soorten nog wel eens zou kunnen bemoeilijken. Aangezien er in stedelijk gebied vrijwel niet wordt geïnventariseerd, is er van een talrijke soort als de Huismus maar weinig aan harde informatie voorhanden. Hoofdstuk 3 gaat in op mogelijke oorzaken die ten grondslag liggen aan veranderingen in de vogelwereld, zoals klimaat en landschappelijke veranderingen in Groot-Brittannië maar ook in Afrikaanse overwinteringsgebieden.

Het grootste deel van het boek (210 pagina's) wordt ingenomen door besprekingen van de populatietrend per soort. Van 105 soorten is de trend uitgedrukt in een grafiek. *Ins and outs* van trends, in de voorgaande hoofdstukken vaak al algemeen behandeld, worden hier op de soort betrokken. Hierbij wordt ingegaan op regionale verschillen, ontwikkelingen eerder in de twintigste eeuw (een onderwerp waarover in Groot-Brittannië vaak verrassend veel bekend is) en de situatie elders in Europa. Van 59 meest schaarse soorten wordt de populatietrend minder uitgebreid besproken. Het boek wordt afgesloten met een literatuurlijst van c. 650 meest Engelstalige titels. Tenslotte volgen nog vijf appendices met o.a. namen van tellers, waaronder enkelen die het telwerk al 28 jaar hebben volgehouden (!), en recente aantalsschattingen van de Britse broedpopulatie.

Een greep uit de overweldigende hoeveelheid informatie:

Wanneer de soorten worden ingedeeld naar hun globale populatietrend in de afgelopen kwart eeuw, blijken ongeveer even veel soorten in aantal te zijn toegenomen, afgenomen of gelijkgebleven. Onder de soorten met een gunstige trend bevinden zich veel soorten eenden, duiven, mezen en kraaien, maar ook verscheidene exoten. Het gaat niet zelden om soorten die profijt lijken te trekken van hun relatie met de mens en diens activiteiten. Minder rooskleurig gaat het met Torenvalk, Patrijs, Watersnip, Roodborsttapuit, Grauwe Gors en – vooral sinds de jaren tachtig – Veldleeuwerik, Boerenzwaluw, Spreeuw, Ringmus en Kneu. De oorzaak voor de afgenomen populaties van deze soorten wordt vooral gezocht in de enorme veranderingen die plaatsvonden (en vinden) in het agrarische landschap. Deze veranderingen hebben niet alleen in de Britse broedgebieden, maar ook op de overwinte-

ringsplaatsen in bijvoorbeeld ZW-Europa hun invloed doen gelden. Veel pieken en dalen in de trends van Grote Lijster, Winterkoning, Blauwe Reiger en Kerkuil werden vooraf gegaan door zachte respectievelijk strenge winters.

In het algemeen wordt bij verklaringen en conclusies ten aanzien van trends veel gerefereerd aan de literatuur en is de toon van de formulering voorzichtig. Niet onverstandig, want in de veldornithologie is veel nog in het ongewisse. Lukraak conclusies trekken op basis van enkele jaren telwerk leer je wel af na het doornemen van dit boek.

Veel trends zijn inmiddels uit andere bronnen al bekend en verklaringen voor trends lijken soms op het intrappen van open deuren. Het waren echter juist de CBC-gegevens die veel van de voorheen gesloten deuren hebben geopend en nog wel in een redelijk vroeg stadium ook. Op de voorplaat van het boek prijkt daarom niet ten onrechte de Grasmus, een klassiek voorbeeld van spectaculaire CBC-resultaten. Tussen 1968 en 1969 gaf deze soort een enorme *crash* te zien, die in verband kon worden gebracht met droogte in het Sahel-gebied, Naderhand is bij meer soorten, waaronder Rietzanger, Grauwe Vliegenvanger en Oeverzwaluw een relatie gelegd met de omstandigheden in het Afrikaanse overwinteringsgebied. Zonder de opvallende resultaten van CBC-onderzoek zou deze link vermoedelijk niet zo snel zijn gelegd.

Monitoring van broedvogels vinden we nu heel gewoon, maar in het begin van de jaren zestig was het nog iets nieuws. Van het landelijk organiseren van vrijwilligers, werkend met een gestandaardiseerde telmethode, had toen nog niemand gehoord. In de meeste Europese landen raakte deze vorm van monitoring pas in de jaren zeventig of later in zwang. In Nederland bijvoorbeeld hebben we pas in het jaar 2010 de beschikking over net zo'n lange reeks als momenteel in het Verenigd Koninkrijk!

De BTO toont met deze uitgave aan dat het vastleggen van vogeltrends essentieel is ter controle van maatregelen voor vogelbescherming en natuurbehoud, en voor het tijdig signaleren van nieuwe ontwikkelingen. Deze vorm van onderzoek levert de bouwstenen voor onderzoek naar de achterliggende oorzaken. De CBC wordt gelukkig voortgezet en in de komende jaren zullen we er ongetwijfeld nog veel van horen. — *Arend J. van Dijk*